

VULNERABILITATEA MUZEELOR ROMÂNEȘTI ÎN FAȚA SCHIMBĂRILOR LEGISLATIVE: O ANALIZĂ A AMENINȚĂRILOR SISTEMICE APĂRUTE ÎN ANII 2023-2024

Romanian Museums' Vulnerability to Legislative Changes: an Analysis of Systemic Threats in 2023-2024

Valer RUS

ABSTRACT

In recent months, the legal landscape in Romania has undergone significant changes directly impacting the mission of the museums and public collections in preserving and promoting cultural heritage. Among these changes are Law 296/2023 and amendments to Law 311/2003 on Museums and Public Collections. This article examines the specific threats posed by these changes to Romanian museums and their system for safeguarding national cultural heritage.

Key-words: systemic threats, romanian museums, legislative changes, 2023-2024

<https://doi.org/10.61789/rm.2024.15>

Contextul legislativ. Prezentarea succintă a legii 296/2023 și a modificărilor aduse legii muzeelor și colecțiilor publice 311/2003.

După mai multe tergiversări și testări ale reacției celor vizați, prin scăparea intenționată „pe surse” a mai multor și diferite variante ale proiectului de lege, în toamna anului 2023 a fost adoptată o controversată lege, cu nr. 296.¹ Sub presiunea datelor macroeconomice, care indicau o gestionare deficitară a resurselor financiare ale țării, tradusă în inflație galopantă și deficit bugetar excesiv, Guvernul și Parlamentul decid adoptarea unor măsuri pretins de austeritate, care deși inițial vizau întreg sistemul bugetar, așa cum se poate observa ulterior, urmează să fie aplicată doar unor categorii limitate de instituții, dintre care cele mai importante, din punctul nostru de vedere sunt cele de cultură, în mod particular, muzeele.

Pentru a limita unele excese bugetare, inițiatorii legii adoptă unele măsuri care vor conduce, în premieră pentru România, la desființarea voluntară de muzee, biblioteci, așezăminte culturale și a unor instituții de spectacole. Motivul banal pentru care se poate desființa o instituție publică de cultură în România nu are de-a face cu valorile patrimoniale deținute, performanța culturală a personalului, numărul de beneficiari direcți și indirecti, buna gestionare a resurselor materiale și financiare aflate la îndemână, atragerea de fonduri nerambursabile prin proiecte culturale, agenda publică sau oferta culturală. Nu. Motivul pentru care se poate desființa un muzeu în România este că nu are... 50 de angajați.

Conform art. XXIX, din numita lege, prin alin. (1), „începând cu data de 1 iulie 2024, instituțiile publice cu personalitate juridică aflate în coordonarea / subordonarea/autoritatea autorităților administrației publice centrale / locale își pot desfășura activitatea dacă îndeplinesc următoarele condiții cumulative:

- a) au un număr de peste 50 de posturi aprobate conform legii și efectiv ocupate în structurile organizatorice;
- b) activitățile desfășurate de instituțiile publice nu se suprapun sau sunt similare cu alte activități desfășurate de alte instituții publice cu obiect de activitate același sau similar.”

De ce s-a ajuns la acest număr magic? Probabil nu vom afla niciodată. Cert este însă că aproape jumătate din muzeele din România NU au 50 de angajați. Astfel, conform datelor publicate de Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală, 48 din 107 muzee, adică 45%, nu întrunesc această condiție pentru supraviețuire instituțională! Dintre aceste 48, 30 sunt muzee județene!²

Al doilea argument necesar pentru desființarea de muzee este că nu pot exista două sau mai multe muzee în subordinea aceluiași ordonator de credite principal pentru că de fapt activitățile desfășurate de acestea sunt similare între ele. Nici nu ar avea cum să nu fie similare, atâta timp cât toate muzeele publice

1 <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/275745>

2 <https://www.culturadata.ro/impactul-negativ-al-masurilor-de-austeritate-bugetara-asupra-domeniului-culturii/>

funcționează în același temei legal, legea 311/2003 a muzeelor și colecțiilor publice, asupra căreia vom reveni imediat.

Cum se poate ușor constata, procesul de muzeificare și dezvoltarea organică, multianuală, a unei componente importante din arhitectura instituțională națională dedicată protejării patrimoniului cultural național mobil, și anume muzeele, au fost aneantizate, printr-o simplă decizie de tip contabilicesc.

Prin aceeași lege se instituie un set de excepții, care aparent ar putea salva existența personalității juridice pentru muzeele vizate, dar dacă citești cu atenție motivele excepționalității îți poți da seama că prin ochiurile plasei vor scăpa instituții care pot fi numărate pe degetele unei singure mâini, precum muzeele din județele cu majoritate maghiară sau muzeul donat de un fost prim ministru, condamnat penal la închisoare cu executare pentru fapte de corupție. Astfel, prin alineatul 10 al aceluiași articol sus menționat aflăm că:

„Sunt exceptate de la prevederile alin. (1) instituțiile publice din domeniul culturii de interes județean și local, precum și instituțiile publice din domeniul culturii care au fost înființate ca urmare a unor legi speciale, acorduri internaționale sau ca urmare a primirii unor donații cu sarcini, instituții care susțin/promovează identitatea minorităților naționale, instituțiile prefecturii, structurile cu organizare militară / de poliție, cluburile sportive de interes național și local, precum și orice alte instituții publice care se aprobă prin memorandum de către Guvernul României.”

Pentru că posibilele victime instituționale ale acestei legi nu se limitează la entitățile mici și mijlocii, de fapt legiuitorul ne anunță prin alineatul (12) al aceluiași art. XXIX, că **orice** instituție din România poate fi desființată, chiar și dacă are peste fatidicul număr de 50 de angajați, exclusiv prin voință politică:

„Prin excepție de la prevederile alin. (1), instituțiile publice care au peste 50 de posturi aprobate și își desfășoară activitatea în același domeniu de activitate se pot desființa / reorganiza / fuziona sau transfera activitatea și personalul încadrat către alte structuri organizatorice, inclusiv către structurile organizatorice aflate în coordonarea/autoritatea/subordonarea autorităților administrației publice locale / centrale / județene, prin modificarea corespunzătoare a numărului de posturi, organigramei și a regulamentelor de organizare și funcționare, cu aprobarea Guvernului României sau, după caz, prin hotărâre a consiliilor locale / județene.”

După ce am stabilit că această inițiativă legislativă nu are de fapt menirea să producă mult dorita austeritate și economie la bugetul consolidat al statului român, singurul vector (nici măcar ascuns după perdele) fiind de fapt hiperpolitizarea sistemului public. În traducere liberă, cine nu este agreat de noul partid unic, poate să își piardă postul prin desființarea întregii instituții. Dacă însă partidul te dorește, atunci poate fi invocată excepționalitatea, pentru că articolul de lege este extrem de interpretabil, neexistând nicio unitate de măsură cuantificabilă.

Dar, în calea „fericirii” decidenților politici se afla o ultimă redută a eticii și conștiinței profesionale, specifică doar muzeelor dintre toate celelalte membre ale familiei instituționale cultură, care putea să se opună abuzurilor venite din

teritoriu, și a și făcut-o în mai multe ocazii, motiv pentru care a atras atenția inamicilor muzeelor.

Legea muzeelor și colecțiilor publice este una dintre cele mai vechi legi speciale din sistemul public de cultură, motiv pentru care a și devenit poligon de tir pentru diverse inițiative de alterare a intențiilor inițiale. Astfel, această lege institua, în anul 2003, o Comisie Națională a Muzeelor și Colecțiilor, care avea ca principal atribut rolul de **avizare** pentru unele decizii vitale în ceea ce privește instituțiile implicate în protejarea patrimoniului. Astfel, prin art. 34, în forma veche a legii:

- (1) „Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor este, potrivit legii, organismul științific consultativ și de avizare în domeniu al Ministerului Culturii.
- (2) În domeniul muzeelor și al colecțiilor, Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor are următoarele atribuții:
 - a) propune reglementări de specialitate privind domeniul muzeelor și al colecțiilor publice, obligatorii pentru întreaga rețea de instituții muzeale și colecții publice, indiferent de forma de proprietate, administrare și finanțare;
 - b) acordă aviz consultativ pentru aprobarea strategiei naționale de cercetare-dezvoltare din domeniul muzeelor și al colecțiilor publice;
 - c) elaborează criteriile de acordare a avizului prealabil în vederea înființării muzeelor și a colecțiilor publice;
 - d) emite avize prealabile în vederea înființării muzeelor și a colecțiilor publice;
 - e) elaborează normele de clasificare a muzeelor și a colecțiilor publice;
 - f) propune Ministerului Culturii clasificarea muzeelor și a colecțiilor publice;
 - g) propune revocarea acreditării muzeelor și a colecțiilor publice;
 - h) avizează acordarea titlaturii de muzeu sau, după caz, de colecție publică de importanță națională;
 - i) avizează prioritățile de dezvoltare a muzeelor și a colecțiilor publice aflate în subordinea Ministerului Culturii;
 - j) avizează programele de pregătire a specialiștilor din domeniul muzeelor și al colecțiilor publice;
 - k) propune Ministerului Culturii acordarea unor distincții și recompense persoanelor care au adus contribuții deosebite la dezvoltarea, cercetarea, evidența, conservarea, restaurarea și punerea în valoare a patrimoniului muzeal.”

Ce s-a întâmplat în luna ianuarie a anului 2024? Între Ziua Culturii Naționale și Ziua Unirii Principatelor Române, adică între 15-24 ianuarie, s-a întâmplat un fenomen foarte curios. Ministerul Culturii a avut brusc inițiativa culturală de a castra de atributul avizator al sus-numitei comisii, care devine din comisie cu rol de avizare comisie cu rol consultativ³. În ciuda opoziției manifestate în scris de către persoane fizice și juridice, inițiatorul modificărilor legale nici măcar nu a oferit un număr de înregistrare petițiilor, darămite să răspundă la acestea. Și urmarea a

3 <http://www.cultura.ro/proiect-de-ordonanta-20>

fost că, prin ordonanța 23 din 31 ianuarie 2024 (remarcați cât a durat procesul de inițiere, consultare publică și legiferare, din 18 până în 31 ianuarie, adică nici două săptămâni!), noile „atribuții” ale comisiei deveneau următoarele:

- (1) „Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor este, potrivit legii, organismul științific consultativ în domeniul al Ministerului Culturii.
- (2) În domeniul muzeelor și al colecțiilor, Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor are următoarele atribuții:
 - a) propune reglementări de specialitate privind domeniul muzeelor și al colecțiilor publice, obligatorii pentru întreaga rețea de instituții muzeale și colecții publice, indiferent de forma de proprietate, administrare și finanțare;
 - b) acordă aviz consultativ pentru aprobarea strategiei naționale de cercetare-dezvoltare din domeniul muzeelor și al colecțiilor publice;
 - c) elaborează criteriile de acordare a avizului prealabil în vederea înființării muzeelor și a colecțiilor publice;
 - d) emite propuneri în vederea înființării muzeelor și a colecțiilor publice;
 - e) elaborează normele de clasificare a muzeelor și a colecțiilor publice;
 - f) propune Ministerului Culturii clasificarea muzeelor și a colecțiilor publice;
 - g) propune revocarea acreditării muzeelor și a colecțiilor publice;
 - h) propune acordarea titlaturii de muzeu sau, după caz, de colecție publică de importanță națională;
 - i) propune prioritățile de dezvoltare a muzeelor și a colecțiilor publice aflate în subordinea Ministerului Culturii;
 - j) propune programele de pregătire a specialiștilor din domeniul muzeelor și al colecțiilor publice;
 - k) propune Ministerului Culturii acordarea unor distincții și recompense persoanelor care au adus contribuții deosebite la dezvoltarea, cercetarea, evidența, conservarea, restaurarea și punerea în valoare a patrimoniului muzeal.”⁴

Pe scurt, în traducere liberă, deciziile cu privire la înființarea sau desființarea muzeelor sunt preluate exclusiv de ministerul culturii, condus de un ins numit politic, care poate să facă abstracție fără nicio obligație legală de „consultarea” oferită de comisia viitoarelor foste muzee publice. Așa s-a închis, în mod fericit - desigur - pentru inițiatori, problema oamenilor politici care nu puteau desființa un muzeu pentru că o mână de specialiști putea să le refuze avizul obligatoriu. Ce urmează după aceste modificări legislative brutale, veritabil asalt comparabil poate doar cu ce se întâmpla în ianuarie 2017?

Urmările acestor schimbări asupra instituțiilor muzeale din România poate fi doar estimat, la scară istorică vom afla peste câțiva ani ce s-a întâmplat exact. Dar putem aprecia, fără marjă de eroare prea mare, că urmează

4 <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/45161>

hiperpolitizarea funcțiilor de conducere a muzeelor din România, desființarea muzeelor nealinate politic, politizarea funcțiilor și chiar și a meseriilor din muzee - pentru că doar apartenența politică mai contează, transformarea muzeelor în instituții de paradă pentru politicieni, deprofesionalizarea accelerată prin subfinanțare cronică și salarizare umiltoare, scăderea masivă a calității muncii din muzee, în final îndepărtarea (din nou a) publicului de muzeele noastre. Cei mai bătrâni ne aducem aminte cum erau muzeele patriei înainte de 1989.

Amenințarea subdimensionării instituționale

În cele ce urmează încercăm identificarea riscurilor asociate subdimensionării arhitecturii instituționale și pierderii de expertiză în domeniul conservării și promovării patrimoniului cultural.

România nu este o țară fruntașă la nivelul Uniunii Europene în ceea ce privește numărul de instituții publice de cultură, raportat la numărul de locuitori dintr-o unitate administrativ-teritorială. Fie că vorbim despre cele 30 de județe ale țării care au un singur muzeu cu personalitate juridică, fie că vorbim de zecile de orașe, sutele și miile de comune care nu au nicio instituție publică de cultură, nu consider că de aici trebuia începută marea austeritate, de la numărul prea mare de instituții publice de cultură cu personalitate juridică, chiar dacă fără să aibă peste 50 de angajați. Raportat la populația țării, din care jumătate rezidă în mediul rural, probabil că un stat sănătos și-ar fi propus să crească amprenta instituțională în cât mai multe și diverse locuri, pentru a suplini o nevoie reală de acces la cultură și la mult clamata stare de bine.

Reducerea elitei culturale și administrative este în sine o tragedie. După ce statul român a investit zeci de ani în formarea de manageri, contabili șefi sau directori economici, economiști, specialiști în achiziții publice sau resurse umane, acum se face o epurare de tip stalinist, prin renunțarea voluntară la această expertiză, care are de ales între o poziție inferioară în propria instituție sau plecarea la un alt loc de muncă, eventual în altă țară. Cât de săracă a ajuns România dacă nu mai are loc pentru propria elită culturală și administrativă?

Poate cei neatenți cred că mai puține instituții de cultură înseamnă mai multă cultură. Păi nu prea are cum, în condițiile în care infamul articol XXIX, din legea 296/2023, ne anunță prin alin (3) care este de fapt viitorul noilor instituții rezultate prin comasare:

„(3) Prin desființare/reorganizare/fuzionare sau transfer al activității către alte structuri organizatorice, inclusiv către structurile organizatorice aflate în coordonarea / autoritatea / subordonarea autorităților administrației publice locale / județene / centrale, trebuie să rezulte cel puțin următoarele condiții cumulative:

- a) o reducere cu cel puțin 15% a numărului de personal proporțional atât pentru funcțiile de conducere, cât și pentru funcțiile de execuție;
- b) o reducere cu cel puțin 15% a cheltuielilor de funcționare, respectiv a cheltuielilor materiale și servicii.”

Mai precis, vom avea mai puține instituții, cu mai puțini angajați, cu mai puțini bani. Dar, încă se mai crede, aberant, că vom avea și mai multă cultură. Cum?

Soluții și recomandări

Deși am fost semnatarul unor documente de poziție care s-au opus atât legii 296/2023, cât și modificărilor aduse legii 311/2003 (operate în ianuarie 2024), am ajuns după 26 de ani lucrați în mai multe muzee din România să cred, cu pesimism, că nu mai avem nicio șansă. În condițiile în care apelurile publice sau private la rațiune și înțelepciune au eșuat, mai ales la scară istorică, din păcate consider că ne îndreptăm spre o veritabilă catastrofă direcționată împotriva arhitecturii instituționale de protejare a patrimoniului. Vai de ce cei care își vor lega numele în istorie de aceste legi și vai de cei care au asistat pasiv și nu au reacționat la ce s-a întâmplat în ultimele luni în România. Când ne vor întreba cei mai tineri ce am făcut în octombrie 2023 și ianuarie 2024 vom răspunde că am știut, dar am tăcut, am știut și am protestat, dar fără niciun rezultat. Cred sincer că un corp profesional de elită al țării are datoria morală să lupte pentru a opri distrugerea a ceva mai important decât noi toți, și anume salvarea și transmiterea mai departe a moștenirii culturale și naturale. Dialogul și rațiunea sunt premise obligatorii în îndreptarea legilor, dar numai cu condiția ca toți partenerii să vină la masa negocierilor cu o singură agendă, asumată public: să nu distrugem ireparabil ceva ce funcționează, doar sub pretextul mincinos al reformei și austerității, care se aplică doar unora, întâmplător cei mai săraci dintre bugetari. Cred sincer că abrogarea articolelor care duc la politicizare și includerea între excepții de la comasare a muzeelor ar fi nu un act de generozitate, ci doar o banală revenire la normal.

Bibliografie

<https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/45161>

<http://www.cultura.ro/proiect-de-ordonanta-20>

<https://www.culturadata.ro/impactul-negativ-al-masurilor-de-austeritate-bugetara-asupra-domeniului-culturii/>

<https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/275745>

Dr. Valer RUS,
 Manager
 Muzeul „Casa Mureșenilor”, Brașov
rus.valer@gmail.com